

ולד הטאת

אבל בתרי סדרי (בשני סדרים. בשתי קבוצות של מצוות). – לא, לכן בא ר' אמי וקא משמע לך (ומשמיע לנן) שאף באופן זה של שני ציבורי מצות סבור ר' שמעון שהמותר ניתן לעולת נדבה.

אמר ר' הושעיא: המפריש שתי חטאות לחובתו, שהשניה תהא לאחריות, שאם תאבד האחת, תוקרב השניה תחתיה –

הריהו מביא קרבן ומתכפר באחת מהן, וחבירתה אינה מתה, אלא רועה עד שיפול בה מום, ותימכר, ויפלו דמיה לעולת נדבה. ודנים בדברי ר' הושעיא: אליבא דמאן [לשיטת מ"ן] אמר זאת ר' הושעיא? אילימא אליבא דרבנן [אם תאמר שלשיטת חכמים] – השתא [עכשין] אפילו במקרה של המפריש חטאת לאיבוד (תחת חטאת שאבדה) אמרי רבנן לאו [אמרו חכמים שלא] כאיבוד (כחטאת האבודה) דמי [דומה, נחשבת] החטאת שהופרשה תחתיה, ולכן אינה מתה אלא רועה. זה המפריש מלכתחילה חטאת נוספת לצורך אחריות מיבעיא [נצרך] לומר לדעת חכמים שאינה מתה?! אלא תאמר כי אליבא [לשיטת] ר' שמעון אמר זאת ר' הושעיא – והרי ר' שמעון אינו סבור כן, שכן האמר [הרי אמר] ר' שמעון: חמש חטאות מתות, ובכללן החטאת שהתכפרו בעליה באחרת, ואף זו שהופרשה לאחריות והתכפרו בעליה בחבירתה! אלא יש לומר כי אליבא [לשיטת] רבי אמר זאת ר' הושעיא. שכן כי אמר רבי שהחטאת שהופרשה תחת החטאת האבודה הריהי מתה – הרי זה דווקא בחטאת המופרשת באיבוד (המקום חטאת אבודה), אבל במקרה זה של המפריש חטאת נוספת לצורך אחריות – לא אמר רבי שהשניה מתה. ומקשים על הסבר זה: תנן [שנינו בסוף משנתנו]: המפריש בהמה לחטאת, והרי היא עתה בעלת מום, שלאחר שהפרישה נפל בה מום, ופסולה להקריבה – הרי זה מוכרה, ויוצאת לחולין, ומביא בדמיה בהמה אחרת תחתיה. ר' אלעזר בר' שמעון אומר: אם קרבה הבהמה השניה לחטאתו, קודם שנשחטה הרי הראשונה ועדיין היא קיימת – והיא עתה ברשות הקונה – תמות, וטעם הדבר: מפני שכבר כיפרו בעליה, והריהי איפוא חטאת שהתכפרו בעליה באחרת, שדינה למיתה. ונדון בשיטתו זו של ר' אלעזר בר' שמעון: קא סלקא דעתך [היה עולה על דעתך] לומר כי ר' אלעזר בר' שמעון כרבי האומר שהקרבתה של החטאת האחת, גורמת דין מיתה לחטאת האחרת, ככל מקרה סבירא ליה [הריהו סבור]. ואף זו, אף שיצאה לחולין, כיון שהחטאת האחרת קרבה – הריהי מתה. ומכאן נאמר שאפילו באופן זה, במפריש מלכתחילה לצורך אחריות נמי [גם כן] יש לומר שכיון שקרבה האחת – השניה מתה. נמצא שר' הושעיא אמר דבריו לשיטת רבי! ומשיבים: לא, אין הכרח לומר שר' אלעזר בר' שמעון סבור כשיטת רבי, שכן דלמא [ומא] ר' אלעזר בר' שמעון כאבדה סבירא ליה [כאביו סבור הוא]. שאמר ר' שמעון: חמש חטאות מתות ולא חילק בדבריו, משמע שאף במקרה שנמכרה הבהמה ויצאה לחולין, כיון שנתכפר באחרת הריהי מתה לשיטת ר' שמעון. ומקשים עוד על דברי ר' הושעיא: תנן [שנינו במשנה] בדינים של שני שעירי יום הכיפורים, שאם מת השעיר לעזאזל – מביאים זוג אחר של שעירים, ומגילגלים עליהם. והשעיר שעלה עליו הגורל לעזאזל, נשלח לשם, ואילו מבין שני השעירים לה' (מהזוג הראשון ומהזוג השני) – אחד מהם יקרב לעבודת היום במקדש, והשני ירעה עד שיפול בו מום, וימכר, ויפלו דמיו לנדבה. ומסבירה המשנה: אין השעיר השני הולך למיתה (כחטאות המתות), ומשיבים: לפי שאין חטאת צבור מתה. ונדייק: הא [הה'] מכאן נלמד, שבמקרה דומה, אם היתה זו חטאת של יחיד – הריהי מתה. וכיון שלא נאמר במשנה מי משני השעירים לה' הולך לריעה, האם זה שנתור מההגדרה הראשונה, או זה מההגדרה השניה, נחלקו בכך אמוראים. אמר רב: בעלי חיון נידחין, שבעל חיים שהוקדש ולא יכול להקריבו בזמנו, אינו נחשב כדחוי לעולם ופסול, אלא ישממשו בו בזמן שיהא שוב ראוי. ולכן כשהוא מתכפר – בשעיר השני שבזוג ראשון שעלה עליו הגורל לה' הריהו מתכפר. ונדון בדבר: השעיר לה' שבזוג הראשון הוא הקרב, ואילו אידך [האחר]. השעיר לה' שבזוג השני], הוה ליה [הריהו] כזה המופרש שתי חטאות אבוד (שהרי המפריש תחת שעיר אבוד (שהרי שבזוג הראשון לא אבד), וקתני [ושנינו] בדינו של שעיר זה, שאם היתה זו חטאת היחיד – הריהי מתה. ושלא כדברי ר' הושעיא שהמפריש שתיים לאחריות – אין השניה מתה! ומשיבים: אין להקשות מדברי רב אלו, משום שרב לטעמיה [למענו]. לשיטתו]. שאמר: מצוה להקריב בקרבן הראשון שהופרש. ונמצא שכאשר הפריש את השעיר לה' השני, מלכתחילה היה זה על מנת שילך לאיבוד. ואין זה כמפריש שתי בהמות לאחריות, שהרי אז יכול להקריב לכתחילה איזה מהן שירצה. ומשום כן, אף כשקרבה האחת – אין השניה מתה, אלא רועה.

תני רב שימי בר זירי קמיה דרב פפא: אַבְדָּה בַּשֵּׁעֵת הַפְּרִשָּׁה, לְרָבִי – מִתָּה, לְרַבְּנָן – תִּרְעָה. אַבְדָּה בַּשֵּׁעֵת פְּפָרָה, לְרַבְּנָן – מִתָּה, לְרָבִי – רוּעָה. קָל וְחוֹמֵר: וּמָה אַבּוּדָה בַּשֵּׁעֵת הַפְּרִשָּׁה – דְּאֲמַרִי רַבְּנָן רוּעָה, אֲמַר רַבִּי מִתָּה, אַבּוּדָה בַּשֵּׁעֵת פְּפָרָה – דְּלַרְבָּנָן מִתָּה, לְרָבִי לֹא כָּל שְׂפָן? אֲלֹא תִּגֵּי הֵכִי: אַבּוּדָה בַּשֵּׁעֵת הַפְּרִשָּׁה, לְרָבִי – מִתָּה, לְרַבְּנָן – רוּעָה. בַּשֵּׁעֵת פְּפָרָה – דְּבָרֵי הַכֹּל מִתָּה.

והיא עתה ברשות הקונה – תמות, וטעם הדבר: מפני שכבר כיפרו בעליה, והריהי איפוא חטאת שהתכפרו בעליה באחרת, שדינה למיתה. ונדון בשיטתו זו של ר' אלעזר בר' שמעון: קא סלקא דעתך [היה עולה על דעתך] לומר כי ר' אלעזר בר' שמעון כרבי האומר שהקרבתה של החטאת האחת, גורמת דין מיתה לחטאת האחרת, ככל מקרה סבירא ליה [הריהו סבור]. ואף זו, אף שיצאה לחולין, כיון שהחטאת האחרת קרבה – הריהי מתה. ומכאן נאמר שאפילו באופן זה, במפריש מלכתחילה לצורך אחריות נמי [גם כן] יש לומר שכיון שקרבה האחת – השניה מתה. נמצא שר' הושעיא אמר דבריו לשיטת רבי! ומשיבים: לא, אין הכרח לומר שר' אלעזר בר' שמעון סבור כשיטת רבי, שכן דלמא [ומא] ר' אלעזר בר' שמעון כאבדה סבירא ליה [כאביו סבור הוא]. שאמר ר' שמעון: חמש חטאות מתות ולא חילק בדבריו, משמע שאף במקרה שנמכרה הבהמה ויצאה לחולין, כיון שנתכפר באחרת הריהי מתה לשיטת ר' שמעון. ומקשים עוד על דברי ר' הושעיא: תנן [שנינו במשנה] בדינים של שני שעירי יום הכיפורים, שאם מת השעיר לעזאזל – מביאים זוג אחר של שעירים, ומגילגלים עליהם. והשעיר שעלה עליו הגורל לעזאזל, נשלח לשם, ואילו מבין שני השעירים לה' (מהזוג הראשון ומהזוג השני) – אחד מהם יקרב לעבודת היום במקדש, והשני ירעה עד שיפול בו מום, וימכר, ויפלו דמיו לנדבה. ומסבירה המשנה: אין השעיר השני הולך למיתה (כחטאות המתות), ומשיבים: לפי שאין חטאת צבור מתה. ונדייק: הא [הה'] מכאן נלמד, שבמקרה דומה, אם היתה זו חטאת של יחיד – הריהי מתה. וכיון שלא נאמר במשנה מי משני השעירים לה' הולך לריעה, האם זה שנתור מההגדרה הראשונה, או זה מההגדרה השניה, נחלקו בכך אמוראים. אמר רב: בעלי חיון נידחין, שבעל חיים שהוקדש ולא יכול להקריבו בזמנו, אינו נחשב כדחוי לעולם ופסול, אלא ישממשו בו בזמן שיהא שוב ראוי. ולכן כשהוא מתכפר – בשעיר השני שבזוג ראשון שעלה עליו הגורל לה' הריהו מתכפר. ונדון בדבר: השעיר לה' שבזוג הראשון הוא הקרב, ואילו אידך [האחר]. השעיר לה' שבזוג השני], הוה ליה [הריהו] כזה המופרש שתי חטאות אבוד (שהרי המפריש תחת שעיר אבוד (שהרי שבזוג הראשון לא אבד), וקתני [ושנינו] בדינו של שעיר זה, שאם היתה זו חטאת היחיד – הריהי מתה. ושלא כדברי ר' הושעיא שהמפריש שתיים לאחריות – אין השניה מתה! ומשיבים: אין להקשות מדברי רב אלו, משום שרב לטעמיה [למענו]. לשיטתו]. שאמר: מצוה להקריב בקרבן הראשון שהופרש. ונמצא שכאשר הפריש את השעיר לה' השני, מלכתחילה היה זה על מנת שילך לאיבוד. ואין זה כמפריש שתי בהמות לאחריות, שהרי אז יכול להקריב לכתחילה איזה מהן שירצה. ומשום כן, אף כשקרבה האחת – אין השניה מתה, אלא רועה.

ועוד בענין מחלוקת רבי וחכמים, תני [שנה] רב שימי בר [בן] זירי קמיה [לפני] רב פפא ברייתא זו: כאשר החטאת הראשונה אבדה כבר בשעת הפרשה של החטאת השניה, ולפני שנתכפר בשניה נמצאה הראשונה, נחלקו בכך רבי וחכמים, לדעת רבי – השניה מתה, ולדעת רבנן [חכמים] – השניה תרעה. ואולם אם אבדה (היתה אבודה) החטאת אף בשעת כפרה, ורק לאחר מכן נמצאה הראשונה – לדעת רבנן [חכמים] – השניה מתה, ואילו לדעת רבי – השניה רועה. אמר לו רב פפא לרב שימי בר זירי: אין זה כדברייך, שהרי קל וחומר הוא: ומה במקרה שהיתה החטאת אבודה רק בשעת הפרשה דאמרי רבנן [שאמרו חכמים] שהשניה רועה, ועל כל חלק קל וחומר רבי שהיא מתה. במקרה שהיתה אבודה בשעת כפרה, דלרבנן [שאף] לשיטת חכמים] הריהי מתה, לשיטת רבי לא כל שכן שהיא מתה! אלא תני הכי [שנה כן] את הברייתא שלפניך: היתה אבודה בשעת הפרשה, ואחר כך נמצאה, לדעת רבי – הריהי מתה, לדעת רבנן [חכמים] – הריהי רועה. ואולם אם היתה אבודה בשעת כפרה – לדברי הכל הריהי מתה.

קייונים

המפריש שתי חטאות לאחריות שאלו ראשונים: באיזה אופן בדיוק נעשתה הפרשה זו? שכן אם אמר על בהמה אחת "הרי זו חטאת" וחזר ואמר על השניה "הרי זו חטאת" – הלא לא חלה קדושה על השניה, שאין אדם יכול להקריב שתי חטאות על חיוב אחד. ואם אמר "הרי אלו בהמות חטאות" – הרי כלא הוא שכל דבר שאי אפשר לעשות בוה אחר זה – אף אי אפשר לעשותו בבת אחת (יעירובין נא), ואם כן לא חלה קדושה על אף אחת משתי אלו! ותירצו שמדובר שאמר "אחת מהן תהא לחטאת, והאחרת – לאחריות". אכן חזרו ושאלו: באופן זה, מדוע כאשר קרבה האחת לחטאת, תהא השניה רועה? והרי לא הופרשה השניה אלא כאחריות, וכיון שאין צורך ע"ב באחריות זו, שהרי קרבה האחת – אין השניה קדושה כלל, ואינה צריכה אף רעיה! ותירצו שאף באופן זה מקובל היה בידו חכמים שהשניה רועה (תוס' פסחים צזב).

כרבי סבירא ליה ואפילו באחריות נמו לא רשיי פירש קושיה זו בשני אופנים. האחד: ר' אלעזר בר' שמעון סבור כרבי האומר שאם התכפרו הבעלים באחרת – זו שהיתה אבודה בשעת הפרשה מתה. הרי שהקרבתה של השניה, מביאה דין מיתה על הראשונה לשיטת רבי (ואף לשיטת ר' אלעזר בר' שמעון, הקרבתה של החטאת מביאה דין מיתה על זו שנפל בה מום ונמכרה ויצאה לחולין). ומכאן שאף במקרה זה של ר' הושעיא, במפריש שתי בהמות לאחריות – הקרבתה של האחת, צריכה להביא דין מיתה על השניה. ובאופן אחר פירש רשיי, שכשם שרבי מחמיר ואומר שאף דינה של זו שהופרשה במקום החטאת האבודה הריהו כאבודה (מפריש לאבדו, כאבוד דמי), והריהי מתה אף שלא אבדה, הרי לשיטה זו – אף בזו שלא אבדה יש דין מיתה (ואף ר' אלעזר בר' שמעון סבור כן, שהרי הוא אומר שהבהמה שנמכרה לחולין, ולא אבדה – אף היא מתה). ומכאן שנם במקרה זה של ר' הושעיא, במפריש שתי בהמות לאחריות, אף שהשניה לא אבדה, צריך להיות דינה שהיא מתה.

כשהוא מתכפר בשני שבזוג ראשון מתכפר ופירש רשיי בשיטת רב שבעוד שלשיטת ר' יוחנן (הסבור שבעלי חיים נדחים) מקריב הוא דווקא את השעיר לה' שבזוג השני, סבור רב שהדבר תלוי ברצונו של המקריב, שאם רצה יכול הוא להקריב אף את השעיר לה' שבזוג הראשון, כיון שלא נדחה במיתת בן זוגו השעיר לעזאזל (שכן לשיטתו אין בעלי חיים נדחים). ואולם יכול הוא אף להקריב את השעיר שבזוג השני. אכן, אף להסבר הנמרא שרב סבור כשיטת ר' יוסי שמצוה בראשון – אין זו אלא מצוה, ולא שחיוב הוא בכך דווקא.

מסורת הש"ס

א. פסחים צזב, יומא סהא.

יבמות עחא, מנחות פא.

ב. הרויות ו,ב. תמורה טו,א.

טזא, תוי"כ ויקרא ד, יד. ילק"ש

תורה תטס.

ג. תמורה כב,ב.

ד. שם טו,א. טז,ב. ירושלמי יומא פיו הי"א. שם שקלים פ"א ה"ג.

ה. יומא סד,א. תמורה כג,ב.

ו. יומא סהא.

גרסות

בתרי סדרי לא יש בכתיי:
בשתי סדרי לית ליה.

לאו כאיבוד בכתיי:
לאו כאבד וכן בהמשך.

אבל אחריות לא בכתיי:
אבל אחריות לא אמר.

המפריש חטאת בכתיי:
המפריש חטאתו.

ומביא אחרת תחתיה בכתיי:
ובשיי:
ומביא אחרת בדמיה.

ואפילו באחריות נמי לא יש

בכתיי:
ואפילו באחריות לא אמר.

אמר רב בעלי חיון אינן נדחין ברוב כתיי וכן בב"ח ובג"א:
ואמר רב בעלי חיון אינן נדחין.
כשהוא מתכפר בכתיי:
וכשהוא מתכפר.

תני רב שמי בר זירי בכתיי:
תני רב זעירי.

אבדה בכתיי:
אבודה וכן בהמשך.

קל וחומר בכתיי:
ולאו קל וחומר הוא ויש בכתי' ובשיי:

אמר ליה קל וחומר ויש בכתיי:
מקל וחומר.

דאמרי רבנן בכתיי:
דאמרי רבנן.

תמורה

בר ע"א

אבל בתרי סדרי – כגון הפרש שני לצורי מצות לאחריות, ומתכפר בְּאֶחָד, לדמי להו לאינן – אימא: לית ליה. קא משמע לך – רבי אמני. חמש חטאות מתות – ככל ענין שהן. והך מלא מניייהו היא, שכיפרו נעליה. כרבי סבירא ליה – דלאמר אַזוּדה נשעת הפרשה – מתה, משום כפרו נעליה [נלחמת]. וכי מפריש שניה לאחריות נמי יכפרו הנעלים בלחמת ויהא מתה, לשון זה פשוט. כרבי סבירא ליה דמחמיר ואמר

מפריש לאבדו כאבוד דמי – ושמע מינה דלפילו היכא דליכא אַזוּד, כגון הכא דלא אַזדה הראשונה אלף בלחמיות, שכשהוממה הראשונה הפריש אֶזוּדה (הכי) – ואפילו הכי מתה. כאבודה סבירא ליה – דלמרי: חמש חטאות מתות ככל ענין שהן. לפי שאין חטאת צבור מתה – אשעירי יום הכפורים קאלי. בעלי חיון אינן נדחין – ולא נדחה הראשון במיתת חבירו. וכשהוא מתכפר – אס ירצה יתכפר בשני שבזוג ראשון, ואיך נתרם כמפרישו לאחריות. כלומר, שלא הופרש חמת אַזוּד, שטיף ללא מת מווג ראשון אלף שעיר של עזאזל ולא של שס, ואפילו הכי מתה, וקשיא לרבי אשעירא. רב סבר לה כרבי יוסי דאמר מצוה בראשון – דקתני גבי פסחים: הפריש פסחו ונזרי, והפריש אחר מחמיו, ונמלא הראשון – אחיה שירצה יקריב. רבי יוסי אומר: מנזה בראשון. ורז סבר לה כוומיה. וכיון דמנזה בראשון – הוה ליה מפריש לריצה, תחלת הפרשמו של שני לא היתה לטס הקדש אלף (לטס) כדי שיאבד ויך למיתה, והאילו דספירא ליה מנזה בראשון, אכל גבי שמי חטאות לאחריות, כיון דאי הוה נעמי מתכפר נצאי דשיין – ליכא למימר תחלת הפרשה לאיזוד.

תוספות

ואידך הוה ליה לאחריות וקתני הא דיחיד מתה – ואם תאמר: לעיל פריך מהא לרבי אבא דחשיב ליה כמפריש לאיבוד, והכא חשיב ליה כמפריש לאחריות! ויש לומר: דמשנתנו ליה השתא כיון דבשעה שהפריש השני היה יודע שלא יתכפר בו אלא בשני שבזוג ראשון – הוה ליה באחריות. ולא דמי להפריש לאיבוד דלעיל, הדתם היה סובר דהראשון נאבד ומתכפר בזה שמפריש עתה, והוה ליה כמפריש לאיבוד ולא הוי באחריות. אבל הכא, שהיה יודע בשעת הפרשת השני שיתכפר בראשון – הוה ליה כמו אחריות, ואפילו הכי קאמר דיחיד מתה. וקשה לרבי אשעירא, דאמר: מפריש שתי חטאות לאחריות – מתכפר באחת מהן, והשני רועה. ומשני: רב לטעמיה, דאמר: מצוה בראשון, ומשעה שהופרש – הופרש לאיבוד, ואין זה אחריות, ולכן מתה. והא דמדמי ליה לעיל למפריש לאיבוד – היינו מטעם דמצותו בראשון. או שמא יש לפרש: דסבירא ליה הכא כרב הונא, דאמר לעיל: אינה אבודה אינה מתה, לא לרבי ולא לרבנן. ומשום הכי פריך מינה, דהיה סבור שהוא כמפריש לאחריות.

ועוד בענין מחלוקת רבי וחכמים, תני [שנה] רב שימי בר [בן] זירי קמיה [לפני] רב פפא ברייתא זו: כאשר החטאת הראשונה אבדה כבר בשעת הפרשה של החטאת השניה, ולפני שנתכפר בשניה נמצאה הראשונה, נחלקו בכך רבי וחכמים, לדעת רבי – השניה מתה, ולדעת רבנן [חכמים] – השניה תרעה. ואולם אם אבדה (היתה אבודה) החטאת אף בשעת כפרה, ורק לאחר מכן נמצאה הראשונה – לדעת רבנן [חכמים] – השניה מתה, ואילו לדעת רבי – השניה רועה. אמר לו רב פפא לרב שימי בר זירי: אין זה כדברייך, שהרי קל וחומר הוא: ומה במקרה שהיתה החטאת אבודה רק בשעת הפרשה דאמרי רבנן [שאמרו חכמים] שהשניה רועה, ועל כל חלק קל וחומר רבי שהיא מתה. במקרה שהיתה אבודה בשעת כפרה, דלרבנן [שאף] לשיטת חכמים] הריהי מתה, לשיטת רבי לא כל שכן שהיא מתה! אלא תני הכי [שנה כן] את הברייתא שלפניך: היתה אבודה בשעת הפרשה, ואחר כך נמצאה, לדעת רבי – הריהי מתה, לדעת רבנן [חכמים] – הריהי רועה. ואולם אם היתה אבודה בשעת כפרה – לדברי הכל הריהי מתה.

ועוד בענין מחלוקת רבי וחכמים, תני [שנה] רב שימי בר [בן] זירי קמיה [לפני] רב פפא ברייתא זו: כאשר החטאת הראשונה אבדה כבר בשעת הפרשה של החטאת השניה, ולפני שנתכפר בשניה נמצאה הראשונה, נחלקו בכך רבי וחכמים, לדעת רבי – השניה מתה, ולדעת רבנן [חכמים] – השניה תרעה. ואולם אם אבדה (היתה אבודה) החטאת אף בשעת כפרה, ורק לאחר מכן נמצאה הראשונה – לדעת רבנן [חכמים] – השניה מתה, ואילו לדעת רבי – השניה רועה. אמר לו רב פפא לרב שימי בר זירי: אין זה כדברייך, שהרי קל וחומר הוא: ומה במקרה שהיתה החטאת אבודה רק בשעת הפרשה דאמרי רבנן [שאמרו חכמים] שהשניה רועה, ועל כל חלק קל וחומר רבי שהיא מתה. במקרה שהיתה אבודה בשעת כפרה, דלרבנן [שאף] לשיטת חכמים] הריהי מתה, לשיטת רבי לא כל שכן שהיא מתה! אלא תני הכי [שנה כן] את הברייתא שלפניך: היתה אבודה בשעת הפרשה, ואחר כך נמצאה, לדעת רבי – הריהי מתה, לדעת רבנן [חכמים] – הריהי רועה. ואולם אם היתה אבודה בשעת כפרה – לדברי הכל הריהי מתה.

רב לטעמיה דאמר מצוה בראשון שיטה זו המוצגת כאן בשיטתו של רב, אינה אלא שיטתו של ר' יוסי, שרב סבור בואת כמותו. וכפי שהתבאר הדברי בסוגייה ביומא (סד – סה), שהדרי רב נטמכים על שיטת ר' יוסי, אכן, דנו בסוגיה שם היכן נאמרה שיטתו זו של ר' יוסי, שיש שהביאו את מקור שיטתו ממה שאמר שבלשכה במקדש היו שלוש קופות, שבהן תרמו כסף, והיה כתוב עליהן א' ב' ג', כדי לדעת איזו מהן נתרמה ראשונה. להביא ממנה קרבן ראשון, שכן מצוה היא בראשון. ויש שאומרים ששיטתו זו של ר' יוסי נלמדת ממה שאמר בדין המפריש שה לקרבן פסח, ואבד השה לפני חצות היום, והפריש אחר חצותו, ולאחר חצות היום שראוי כבר הפסח להיקרב נמצא השה הראשון, והרי שניהם עומדים לפניו – הריהו מקריב את הראשון (ושלא כדעת חכמים הסבורים שיכול להקריב איזה מהם שירצה). אמנם נאמר שם שאם היה אחד מהם מוכבר, אף ר' יוסי סבור שמביאים מהם את המוכבר, הגם שהוא השני. ואולם כתבו המפרשים שאין זה אלא בפסח בלבד, שכיון שהוא מוקרב ונאכל, ראוי לתת את המוכבר ביותר, מה שאין כן בשעירי יום כיפור. שבכל אופן מצוה להקריב מן הראשון (תריי יומא).

אזרה ההלכה

המפריש שתי חטאות לאחריות המפריש שתי חטאות לאחריות – מתכפר באיו מזהן שרוצה, והשנייה תרעה עד שיפול בה מום, ותימכר, ויפלו דמיה לנדבה. כרי הושעיא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות פסולי המוקדשין פ"ד ה"ח).

לפי שאין חטאת צבור מתה חטאת ציבור שאבדה ומצאת אחר שנתכפרו בעליה בהמה אחרת – תרעה עד שיפול בה מום, ותימכר, ויפלו דמיה לנדבה. שאין אחת יכול לומר בענין זה שדין חטאת הציבור כדין חטאת היחיד לפי שאין כל ישראל מתים. כרב פפא לעיל (טו,ב). (רמב"ם ספר עבודה הלכות פסולי המוקדשין פ"ד ה"א).

מצוה בראשון הפריש בהמה לפסחו ואבדה, והפריש אחרת תחתיה, ולאחר מכן נוצא את הראשונה, הרי שתייהן עומדות לפניו – יקריב איזו מהן שרוצה לשם פסח, והשניה תקרב שלמים. וכתב הראב"ד שדינו של הרמב"ם הוא שבוש, והשניה עצמה היא אינה קרבה שלמים, אלא דינה שתרעה עד שיפול בה מום, וביאי בדמיה שלמים (וראה ס"מ ו'לח"מ). כשיטת חכמים החולקים על ר' יוסי במסתכ פסחים. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות קרבן פסח פ"ד ה"ז).

א משנה כיצד (באיזה אופן) הבעלים מערימיין (רשאים להתחכם) על הבכור, להפקיעו מהחובה להינתן לכהן, ובמקום זה להשתמש בו לצורך קרבן אחר שהם חייבים בו? – הבהמה המבכרת (שטרם ילדה עד כה, והולד הראשון שיוולד לה הריהו איפוא בכור), בעת שהיתה עדיין מעוברת, אומר הבעלים: "מה שבמעיה של זו, אם הוא זכר – הריהו מוקדש לקרבן עולה". ואם אכן ילדה הבהמה זכר – אין הוא קדוש בקדושת בכור, אלא בקדושת עולה, ויקרב כקרבן עולה. ואם אמר הבעלים על הבהמה המעוברת: "מה שבמעיה של זו אם הוא נקבה – הריהו מוקדש לזבחי שלמים", אם ילדה הבהמה נקבה – הרי זו תקרב כקרבן שלמים. ואם אמר הבעלים על הבהמה המעוברת: "אם העובר שבמעיה זכר – הריהו מוקדש לעולה, ואם הוא נקבה – הריהו מוקדש לזבחי שלמים", אם ילדה הבהמה זכר והנקבה, הזכר – יקרב עולה, וילדה שני זכרים – חלה קדושת עולה על שניהם, ואולם מאחר שלא נדר אלא קרבן עולה אחד, אחד מהם – אכן יקרב עולה כנדרו, ואילו השני – ימכר לאחריהם שהם חייבי עולה, ויקרב כעולה לחובתם, ודמיו הריהם חולין. ואם ילדה שתי נקבות – אחת מהם תקרב כקרבן שלמים, ואילו השנייה תימכר לחייבי שלמים, ודמיה חולין. בייצד טומטום ואנדרוגינוס – רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין קדושה חלה עליהן.

תוספות

כיצד מערימיין, אם זכר עולה – מפרש בגמרא: דדוקא נקט עולה, דלא נחתא מקדושתיה. אבל שלמים – לא, דנחתא מקדושתיהו. ואם נקבה – זבחי שלמים. בגמרא פריך: ונקבה מי קא קדשה בבכורה? כלומר, ולמה לי להתפסה בקדושה? ומוקי לה: בבהמת הקדש, ואין רצונו שיחול עלה קדושת האם, ורוצה להתפסה בקדושה אחרת. וסיפא ילדה שני זכרים – מוקי לה: בבהמה דחולין. ואם כן, מיירי רישא וסיפא בחולין ומציעתא בבהמת הקדש. ותימה למורי הרמ"ר: למה לא דחק לאוקומי מציעתא בבהמת חולין?

הרי סיפא דבחולין איירי, ואפילו הכי אתפס זבחי שלמים; ותיריך: משום דבעי לאוקומי איכיצד מערימיין.

קסבר רבן שמעון בן גמליאל ולדות קדשים בהוייתן הן קדושים – לפיכך אין קדושה חלה על טומטום ואנדרוגינוס, שהרי קודם שתחול קדושת האם עליהם היו כבר בעלי מומין, לפיכך אין קדושת האם חלה עליהם. וגם בקדושת פה לא קדשי, כיון שהן בעלי מומין, ואין דעתו על בעלי מומין. דאי קסבר ממעי אמן הן קדושים – אם כן נחתא קדושת האם עליהן, דאי ממעי אמן הן קדושים – לא חילא קדושת הפה עליהן, והוי בקדושת האם ומטוניה דאם. ואם תאמר: מנל דטעמא דרבן שמעון דקסבר בהוייתן הן קדושים? דלמא טעמא דרבן שמעון בן גמליאל משום דאין דעת המקדש כי אם לזכר ודאי ולנקבה ודאית, כדאיתא ריש פרק "מי שמת" (בבא בתרא קמ"ב), ויש לומר: דמוכח שפיר דקסבר בהוייתן הן קדושים. דאי טעמא משום דאין דעת המקדש כי אם לזכר ודאי – מכל מקום תקדוש בקדושת האם, וקאמר דאין קדושה חלה עליהן כלל. ואם תאמר: לרב חסדא דאמר בבכורות פרק "על אלו מומין" (מ"א, ב) דטומטום ואנדרוגינוס לא במקדש ולא במדינה, רבי ישמעאל אומר: אין לך מום גדול מזה. וחכמים אומרים: אינו בכור, ונגזז ונעבד. וקאמר בגמרא עלה, אמר רב חסדא: מחלוקת באנדרוגינוס, אבל בטומטום – דברי הכל ספיקא, וקדושה מספיקא, וישחטנו, ולאחר שחיטה תבדק אם זכר הוא או נקבה. ואמאי קאמר רבן שמעון בן גמליאל דאין קדושה חלה עליהם? ויש לומר: דלרב חסדא הכי נמי קדושה חלה על טומטום, והא דקאמר "אין קדושה" – היינו קדושת הפה, דאין דעתו כי אם לזכר ודאי או לנקבה ודאית, כדאיתא פרק "מי שמת" (בבא בתרא קמ"ב). והא דקאמר התלמוד דאי ממעי אמן הן קדושים הא תפסתינהו קדושת אימיה – לא אתיא כרב חסדא. ואם תאמר: הכא אמר דלמאן דאמר בהוייתן הן קדושים אין קדושה חלה על טומטום ואנדרוגינוס, והרי הן בעלי מומין דאין קדושת הגוף חלה עליהן. ובריש "יוצא דופן" (נדה מ"ג, ב) מצריך קרא עלייהו דאם עלו ירדו, אלמא קדשי אפילו למאן דאמר בהוייתן הן קדושים, ולמה לי קרא: מאחר דדיינין להו כבעלי מומין דאין קדושת הגוף חלה עליהן! והכי נמי קשה מפרק בתרא דזבחים (ק"ב, א): הרובע והנרבע והמוקצה והנעבד והאנתן והמחיר והכלאים והטריפה והיוצא דופן שהקריבן בחוץ – פטור, שנאמר: "לפני משכן ה'" – כל שאינו ראוי לבא לפני משכן ה' – אין חייבין עליו. ופריך בגמרא (שם ק"ד, א) עלה: תיפוק ליה מ"יאל פתח אהל מועד", עד דמסיק בולדות קדשים, וקסבר: ולדות קדשים בהוייתן הן קדושים. אלמא משמע דשפיר הן [ראוין] לבא לפני פתח אהל מועד, ואי לאו דממעטינן להו מ"יאל לפני משכן ה'" לא ממעט להו מ"יאל פתח אהל מועד". ועוד קשה: לפי מה דפירש רבינו יצחק בפרק "מרובה" (בבא קמא ע"ב), גבי הא דאמר "או עז" – להוציא את הנדמה, וקשה לרבינו יצחק לשם: למה לי קרא למעוטי נדמה? תיפוק ליה דבעלת מום הוא, מדאישתני הוה ליה מומא, כדאיתא ריש בכורות (ו', ב!) ותיריך רבינו יצחק: דאיצטריך קרא למעוטי נדמה דולדות קדשים. דמהו דתימא דליקדשו אגב אימיה, קא משמע לן "או עז" דלא. וקשה: מכל מקום, כיון דממעטינן מ"יאל עז" למעוטי נדמה דולדות קדשים, דחשבינן ליה כבעלת מום וכל שכן כלאים דגריעי טפי, כדאיתא פרק "מרובה" (בבא קמא ע"א, ב) דדייק: השתא כלאים איתרבו, נדמה מיבעי? אלמא גריעי כלאים מנדמה. וכיון דממעטינן אפילו נדמה דולדות קדשים מ"יאל עז" כדפירש רבינו יצחק, כל שכן כלאים דגריעי. ואם כן קרא דזבחים ד"לפני משכן ה'" דמצריך התם למעוטי כלאים למה לי? הא לאו ראוין הן לפתח אהל מועד! ויש לומר: דלעולם פשיטא לן דהני דתניא בפרק בתרא דזבחים (ק"ד, א) לא קדשי כלל, ואפילו הכי איצטריך "לפני משכן ה'" למעוטינהו דאין חייבין עליהן בחוץ, דלאו מ"יאל פתח אהל מועד" לבד לא מצי למעוטינהו, שהרי הן ראוין לבא לפני פתח אהל מועד עם אמן בעודן בבטן אמן, והיא בהמת קדשים, אף על גב דהולדות לא קדשי כלל. והכי נמי ניחא ההיא ד"יוצא דופן", דאיצטריך קרא למעוטינהו דאם עלו ירדו, אף על גב דאין עליהן שום קדושה, אלא שהן ראוין לבא בעזרה עם אמן כשהאם קדושה, אף על גב דהן עצמן לא קדשי כלל.

מסורת הש"ס

- תמורה י"ב.
- ב"ב קמ"ב.

גרסות

מה שבמעיה בדפ"א: מה שבמעיה.
ואם נקבה זבחי שלמים במשניות: אם נקבה זבחי שלמים.

העולם

טומטום ואנדרוגינוס
טומטום ואנדרוגינוס הם אנשים אשר היתה להם התפתחות מינית בלתי נורמלית (בדרך כלל בהיותם עוד עופרים).

הטומטום הוא זה שאין ניכרים בו כלל איברי מין חיצוניים. ואולם לעתים טומטום זה הוא זכר שהתפתחותו נתעכבה מסיבה כלשהי. פעמים שאין לו אבר זכרות אבל אשכיו ניכרים. ולעיתים, לאחר שנים, הוא "נקרע" (כלשון חז"ל) וניכר שהוא זכר גמור. אבל יתכן גם טומטום שמבחינת מבנהו היסודי הוא נקבה.

אנדרוגינוס, לעומת זאת, הוא זה שיש לו איברי מין חיצוניים גם של זכר וגם של נקבה.

חכמים דנו הרבה בטומטום ובאנדרוגינוס לא משום שהם מקרים שכיחים, אלא משום שהם מהווים בעיה הלכתית מיוחדת, כאשר אי אפשר להגדירם לא כזכר ולא כנקבה בשלמות, ואף נחלקו אם יש לראותם כעין מין שלישי ("יבירה בפני עצמה") או כספק.

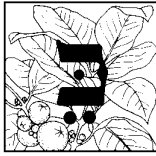
עיונים

מערימיין ההערמה הריהו דרך תחבולה הנוערת, באופנים שונים להפקעתו של איסור מסוים. ויש מהראשונים שהבחינו בין תחבולה שבדרך היתר, והיא זו הנקראת "הערמה", לבין זו שאינה בדרך היתר, והיא הנקראת "מרמה" (רמב"ם פיהמ"ש).

יש שהבחינו עוד בין לשון "מרמה" ששימושה הוא תמיד לאיסור, שכן יש בה צד שינוק בשלה מישוה אחר, ובין לשון "ערמה" שהריהו דרך תחבולה (בין באופן המותר ובין באופן האסור) המכוונת להשגת רווח מסוים (דוגמת הערמה זו שלפנינו). או להזיק, או להנצל (תפא"ס).

אחד מהם יקרב עולה בסוגיה לעיל (י"ב, ב) הוסברה הלכה זו שכונת הדברים לקדושת דמים, ולשיטת פירושו של רש"י עליו למוכרו ובדמיו יביא עולה. ואילו לשיטת פירושם של התוס' אין צורך בכך, אלא אומרים אנו "מיגו", שמתוך שחלה עליו קדושת דמים, חלה עליו, כשיולד, קדושת הגוף, והולד הראשון קרב באמת לעולה. והרב המעילי כתב בשנייהם רק קדושת דמים, אלא שאת הראשון מוכרים לצרכי עולה ובדמיו מביאים גם כן עולה, ואילו את השני אמנם מוכרים לצרכי עולה, אבל דמיו חולין.

רבן שמעון בן גמליאל אומר אין קדושה חלה עליהן יש ראשונים שהסבירו את שיטת רבן שמעון בן גמליאל שהוא סבור שטומטום אינו ספק זכר או נקבה, אלא הוא בריה בפני עצמה, לא זכר ולא נקבה (רשב"ם, ר"י מיגאש, ר"ד). ואחרים דחו פירוש זה, משום שהגמרא בבכורות אומרת שלדעת הכל טומטום הוא ספק. אלא דעת רבן שמעון בן גמליאל היא שבכל מקום בו מוזכר אדם במפורש זכר או נקבה, כונתו למבוררים דווקא, ואין דעתו לטומטום או אנדרוגינוס (תרי"ג, ר"א אביד, רבינו יונה בשם ר"י יעין בבא בתרא קמ"ב).

יצד מערימיין על הבכור: מבכרת שְׁהִיתָה מְעוּבֶרֶת, אוֹמֵר: "מה שבמעיה של זו, אם זכר – עולה", ילדה זכר – יקרב עולה. וְאִם נְקֵבָה – זְבָחֵי שְׁלָמִים", ילדה נְקֵבָה – תִּקְרַב שְׁלָמִים. "אם זכר – עולה, וְאִם נְקֵבָה – זְבָחֵי שְׁלָמִים", ילדה זָכָר וְנִקְבָּה – הַזָּכָר יִקְרַב עוֹלָה, וְהַנְּקֵבָה תִּקְרַב שְׁלָמִים. ילדה שְׁנֵי זָכָרִים – אֶחָד מֵהֶם יִקְרַב עוֹלָה, וְהַשֵּׁנִי יִמָּכַר לְחַיִּיבֵי עוֹלָה, וְדָמָיו חוֹלִין. ילדה שְׁתֵּי נְקֵבוֹת – אֶחָת מֵהֶם תִּקְרַב שְׁלָמִים, וְהַשֵּׁנִי תִּמָּכַר לְחַיִּיבֵי שְׁלָמִים, וְדָמָיָהּ חוֹלִין. בַּיַּלְדָּה טוֹמְטוֹם וְאַנְדְרוֹגִינוֹס – רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֵין קְדוּשָׁה חֲלָה עֲלֵיהֶן.

הרי סיפא דבחולין איירי, ואפילו הכי אתפס זבחי שלמים; ותיריך: משום דבעי לאוקומי איכיצד מערימיין.

קסבר רבן שמעון בן גמליאל ולדות קדשים בהוייתן הן קדושים – לפיכך אין קדושה חלה על טומטום ואנדרוגינוס, שהרי קודם שתחול קדושת האם עליהם היו כבר בעלי מומין, לפיכך אין קדושת האם חלה עליהם. וגם בקדושת פה לא קדשי, כיון שהן בעלי מומין, ואין דעתו על בעלי מומין. דאי קסבר ממעי אמן הן קדושים – אם כן נחתא קדושת האם עליהן, דאי ממעי אמן הן קדושים – לא חילא קדושת הפה עליהן, והוי בקדושת האם ומטוניה דאם. ואם תאמר: מנל דטעמא דרבן שמעון דקסבר בהוייתן הן קדושים? דלמא טעמא דרבן שמעון בן גמליאל משום דאין דעת המקדש כי אם לזכר ודאי ולנקבה ודאית, כדאיתא ריש פרק "מי שמת" (בבא בתרא קמ"ב), ויש לומר: דמוכח שפיר דקסבר בהוייתן הן קדושים. דאי טעמא משום דאין דעת המקדש כי אם לזכר ודאי – מכל מקום תקדוש בקדושת האם, וקאמר דאין קדושה חלה עליהן כלל. ואם תאמר: לרב חסדא דאמר בבכורות פרק "על אלו מומין" (מ"א, ב) דטומטום ואנדרוגינוס לא במקדש ולא במדינה, רבי ישמעאל אומר: אין לך מום גדול מזה. וחכמים אומרים: אינו בכור, ונגזז ונעבד. וקאמר בגמרא עלה, אמר רב חסדא: מחלוקת באנדרוגינוס, אבל בטומטום – דברי הכל ספיקא, וקדושה מספיקא, וישחטנו, ולאחר שחיטה תבדק אם זכר הוא או נקבה. ואמאי קאמר רבן שמעון בן גמליאל דאין קדושה חלה עליהם? ויש לומר: דלרב חסדא הכי נמי קדושה חלה על טומטום, והא דקאמר "אין קדושה" – היינו קדושת הפה, דאין דעתו כי אם לזכר ודאי או לנקבה ודאית, כדאיתא פרק "מי שמת" (בבא בתרא קמ"ב). והא דקאמר התלמוד דאי ממעי אמן הן קדושים הא תפסתינהו קדושת אימיה – לא אתיא כרב חסדא. ואם תאמר: הכא אמר דלמאן דאמר בהוייתן הן קדושים אין קדושה חלה על טומטום ואנדרוגינוס, והרי הן בעלי מומין דאין קדושת הגוף חלה עליהן. ובריש "יוצא דופן" (נדה מ"ג, ב) מצריך קרא עלייהו דאם עלו ירדו, אלמא קדשי אפילו למאן דאמר בהוייתן הן קדושים, ולמה לי קרא: מאחר דדיינין להו כבעלי מומין דאין קדושת הגוף חלה עליהן! והכי נמי קשה מפרק בתרא דזבחים (ק"ב, א): הרובע והנרבע והמוקצה והנעבד והאנתן והמחיר והכלאים והטריפה והיוצא דופן שהקריבן בחוץ – פטור, שנאמר: "לפני משכן ה'" – כל שאינו ראוי לבא לפני משכן ה' – אין חייבין עליו. ופריך בגמרא (שם ק"ד, א) עלה: תיפוק ליה מ"יאל פתח אהל מועד", עד דמסיק בולדות קדשים, וקסבר: ולדות קדשים בהוייתן הן קדושים. אלמא משמע דשפיר הן [ראוין] לבא לפני פתח אהל מועד, ואי לאו דממעטינן להו מ"יאל לפני משכן ה'" לא ממעט להו מ"יאל פתח אהל מועד". ועוד קשה: לפי מה דפירש רבינו יצחק בפרק "מרובה" (בבא קמא ע"ב), גבי הא דאמר "או עז" – להוציא את הנדמה, וקשה לרבינו יצחק לשם: למה לי קרא למעוטי נדמה? תיפוק ליה דבעלת מום הוא, מדאישתני הוה ליה מומא, כדאיתא ריש בכורות (ו', ב!) ותיריך רבינו יצחק: דאיצטריך קרא למעוטי נדמה דולדות קדשים. דמהו דתימא דליקדשו אגב אימיה, קא משמע לן "או עז" דלא. וקשה: מכל מקום, כיון דממעטינן מ"יאל עז" למעוטי נדמה דולדות קדשים, דחשבינן ליה כבעלת מום וכל שכן כלאים דגריעי טפי, כדאיתא פרק "מרובה" (בבא קמא ע"א, ב) דדייק: השתא כלאים איתרבו, נדמה מיבעי? אלמא גריעי כלאים מנדמה. וכיון דממעטינן אפילו נדמה דולדות קדשים מ"יאל עז" כדפירש רבינו יצחק, כל שכן כלאים דגריעי. ואם כן קרא דזבחים ד"לפני משכן ה'" דמצריך התם למעוטי כלאים למה לי? הא לאו ראוין הן לפתח אהל מועד! ויש לומר: דלעולם פשיטא לן דהני דתניא בפרק בתרא דזבחים (ק"ד, א) לא קדשי כלל, ואפילו הכי איצטריך "לפני משכן ה'" למעוטינהו דאין חייבין עליהן בחוץ, דלאו מ"יאל פתח אהל מועד" לבד לא מצי למעוטינהו, שהרי הן ראוין לבא לפני פתח אהל מועד עם אמן בעודן בבטן אמן, והיא בהמת קדשים, אף על גב דהולדות לא קדשי כלל. והכי נמי ניחא ההיא ד"יוצא דופן", דאיצטריך קרא למעוטינהו דאם עלו ירדו, אף על גב דאין עליהן שום קדושה, אלא שהן ראוין לבא בעזרה עם אמן כשהאם קדושה, אף על גב דהן עצמן לא קדשי כלל.

וכתב הרמ"ה שלא נחלקו אלא בטומטום, אבל אנדרוגינוס – הכל מודים שהוא בריה בפני עצמה. אכן לדעת הרמב"ם, גם משמעו של "יבירה בפני עצמה" הוא בריה שספק אם היא זכר או נקבה, ולפי זה נחלקו אם כן גם באנדרוגינוס.

אורח החלכה

כיצד מערימיין על הבכור הרוצה להערים על הבכור שיהיה קדוש בקדושה אחרת, מקדישו בבטן אמו קודם שיולד, ואומר: "מה שבמעיה של מבכרת זו, אם הוא זכר – הרי הוא קרבן עולה". ומשולד – מקריב אותו לעולה. אבל אינו יכול לומר "מה שבמעיה של מבכרת זו הרי הוא זבחי שלמים". וטעם הדבר: לפי שהבכור קדוש בקדושה כזו שאינו נאכל לבעלים, וכשהוא מקדישו לשלמים הריהו מפקיעו מקדושה זו ומכניסו לקדושת שלמים בה תהיה לו הנאה מן הקרבן כדון זבחי שלמים. כמשנה וכהסבר הגמרא בדברי רב יהודה. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"ד ה"ב).

מה שבמעיה של זו אם זכר וכו' היתה לו בהמה (בהמת חולין. לח"מ) מעוברת ואמר "אם תלד זכר – הרי הוא עולה, ואם תלד נקבה – הרי היא זבחי שלמים", אם ילדה זכר – יקרב עולה. ילדה נקבה – תקרב זבחי שלמים. ילדה זכר ונקבה – הזכר יקרב עולה, והנקבה זבחי שלמים. ואם ילדה שני זכרים – האחד יקרב עולה, והשני ימכר לצרכי עולה, ודמיו חולין. וכן אם ילדה שתי נקבות – האחת תקרב שלמים, והשנייה תמכר לצרכי שלמים, ודמיה חולין. כמשנה. ילדה טומטום או אנדרוגינוס – לא קדשו והריהם חולין. כרבן שמעון בן גמליאל (וראה לח"מ). (רמב"ם ספר עבודה הלכות מעשה הקרבנות פט"ו ה"ח).

גמרא עולה אין – הואיל וכליל היא – שרי לשנוי קדושת צכורה לקדושתה. אצל שלמים, קדושה קלה היא – אסור לשנוי לכתחלה קדושת צכורה לקדושתיהו. וכל שכן שאסור להטיל צו מום, דמפיק ליה מקדושתיה לגמרי. דלמא נפיק רוב ראשו – וקדיש ליה רחס, והדר שדי ציה מומא – והו מטיל מום בקדשים, קא משמע לן דלא גזרינן. דהוא יזהר להטיל צו המום משעה שילא מעט, קודם שילא רוב ראשו. כדאמרין בצכורות (לה, ה): גדייא צאזניה, שהגדי יולא דרך לדעיו ונראות האזנים תחלה, ואימרא בשפתייה, שפי הטלה יולא תחלה. הא עדיפא – למישרי להטיל צו מום, הואיל ועדיין לא קדיש, כדי שלא ינטרן הכהן לשהותו אלא ימהר לשוחטו. דאי לא שדיא ציה – צעי לשהוי עד שיפול צו מום, ואדהכי והכי אחי לידי גזיה ועבודה. חסירא עדיפא – כלומר, שמחסר ממנו אבר קודם יואח רובו, ויעשונו צעל מום. נקבה מי קדשה בככורה – דצעי לאיערומי עליה, דקאמר "כילד מערימיין", וקחטי ליה. לכהמה דהקדש – דאם חטאת היא ונתעברה, ורואה להערים שלא ילך למיתה, דולד חטאת למיתה אויל – ישנהו לקדושה אחרת. וקא משמע לן דוולדות קדשים צהיימן הן קדושים, ולא צמעי אמן. וכיון דעדיין לא קדיש בקדושת אמו – מני לארכובי עליה קדושה אחרית, דלמי מתיילד לא הו ויל חטאת. לשון ירושלמי: נקבה מי וכו' – צמכרת דקדשים צנהמת הקדש, כדפרישית. והאי "צמכרת" לאו דוקא, אלא אידי דתנא רישא צמכרת דחולין – נקט נמי הכא לשון "צמכרת". אי בהמת הקדש היא – אמאי השני ימכר לחייבי עולה? האי קמא דנפיק ליהו עולה, ואידך לבי מתיילד – ליהו בקדושתה דאימיה. הך סיפא דילדה שני זכרים אתאן לבהמת חולין – והו רישא וסיפא צמולין, ומיעמא צהקדש.

תוספות

אמר רב יהודה מותר להטיל מום בבכור – כדאמר בבכורות (לה, א): גדיא באזניה, אימרא בשיפוטיה. ואם תאמר: לימא דרב יהודה דהכא פליג אדרב הונא פרק "בהמה המקשה" (חולין ט, ב): יצא שלישי ומכרו לגוי, וחזר ויצא שלישי אחר – הרי זה קדוש בבכורה. דכי נפק רובא לבסוף איגלאי מילתא למפרע דמעיקרא הוה קדיש. הכי נמי נימא גבי מטיל מום! ויש לחלק בין מטיל מום למכירה, דבמכירה יש לטעות יותר שמא ימכור אחר יציאת רובו. **הא** עדיפא יתירא מדאתי ביה לידי גזיה ועבודה – פירוש: אין בו מום צריך להשהות, ואיכא למיחש דלמא אתי לידי תקלה דגזיה ועבודה. אבל השתא דיש בו מום – שחיט ליה כהן, ולא אתי לידי גזיה ועבודה, דלמה ישנהו? ואומר רבינו תם: דהשתא נהגו העולם למכור קצת מן האם, כדי להפקיע הוולד מן הבכורה. וטוב הוא לעשות כן, ובלבד שיקנה לו קנין חשוב כמו הגבהה דבהמה דקה, או משיכה וקנין כסף עמו. ואף על גב דאיכא פרק קמא דבכורות (ג, ב) גבי רב מרי בר רחל מקני לגוי כו' וכלאי חיותא דרב מרי בר רחל, וקאמר עלה דהא דכלאי משום דמפקע להו מכהן, והווי איסורא לעשות כן. אי אימא משום דרב מרי ידע לאקנויי קנין גמור וכולי עלמא לא ידעו, וסברי דמילתא בעלמא עבד, ואתי לידי תקלה. ואנו קיימא לן כלישנא בתרא: דבעיא קנין גמור. ואפילו ללשון ראשון נמי ניחא לן טפי למוכרו לגוי מלהטיל בו מום קודם יציאת רובו, דלא אתי למיטעי להטיל בו מום לאחר יציאת הרוב – משום הכי טוב לעשות כן ולמכור קצת מן האם לגוי קודם לידה. והכי עדיף טפי, דלא אתי לידי תקלה דגזיה ועבודה.

עיונים

מותר להטיל מום בבכור מדברי רש"י (באן ובבכורות לה, א) משמע כי דרכו של וולד הבהמה להיוולד כשראשו יוצא תחילה. ולכן דווקא בגדי ניתן להטיל מום באוזניו (כדי לפגוע בו כמה שפחות) בעודו ברחם אמו, משום שהן יוצאות קודם שיוצא כל (או לדעות אחרות – רוב) ראשו. אבל בטלה מאחר ואזניו קטנות, לא ניתן לעשות זאת עד שיוצא כל ראשו, ולכן צריך לעשות זאת בשפתיו, שהן יוצאות תחילה. ואף שלבאורה דבר זה פשוט, כתבו בתוס' (בבכורות שם) כי יש דבר חידוש, שאם נראה לאדם שיוצא רק מיעוט ראש הגדי – מותר להטיל מום באזנו, ואין לחשוש שמא כבר יצא רוב ראשו קודם אזניו, וחזר. מה שאין כן בטלה, שאפילו נראה שיוצא רק מיעוט ראשו – יש לחשוש שכבר יצא רובו קודם לכן, וחזר. **הטלת מום בבכור קודם שיוצא לאויר העולם** כתבו ראשונים, שמה שהתירו לאחר חורבן להטיל מום בבכור טרם לידתו, נאמר רק בזמן התלמוד, שהיו יודעים להישמר מלהטיל בו מום לאחר שכבר יצא ראשו, וכבר התקדש. אבל בזמן הזה שאין בקיאים, יש לחשוש להטלת מום לאחר שיוצא ראשו של העובר, ולכן אסור הדבר (תוס', רא"ש). **עולה אין שלמים לא** עיקרו של דיוק זה נשען על כך שקדושת עולה חמורה מקדושת בכור, שהרי העולה מקרבת כולה על המזבח ואילו בשר הבכור נאכל. והשלמים אף שקדושתם חמורה מקדושת הבכור (שהרי יש בהם מצוות יתירות על הבכור: מתן שתיים שהן ארבע, סמיכה, נסכים ותנופות), ונמצא איפוא שבאשר הוא מקדיש בכור לשלמים, הריהו מעלה קדושתו, אין הוא רשאי לעשות כן כיון שהוא מסלקו בכך מקדושתו בבכור. ואת אמרת דמצית מפקעת ליה מקדושתה העירו אחרונים שיש צד לומר שאסורה

ב גמרא שנינו במשנה בדין הבכור קודם שיצא ממעי אמו, ובענין זה אמר רב יהודה: מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם, שהרי טרם התקדש בקדושת הבכור. ומקשים עליו: תנן [שנינו] במשנתנו, כי אומר אדם (הבעלים) על הבהמה המבכרת: "מה שבמעיה של בהמה זו יהיה לקרבן עולה". ונדייק מכאן: רק כאשר הוא מקדיש את הולד בקדושת עולה – אין [כך] מותר להפקיעו מקדושת בכור, מפני שקדושת עולה חמורה מקדושת בכור, אבל להקדישו בקדושה קלה וכגון בקדושת שלמים, לא מותר הדבר. ואילו את [אתה] אמרת דמצית מפקעת ליה [אומר אתה שיכול הבעלים להפקיע אותן] מקדושתה מכל וכל, כמדם שיטיל בו קודם שיצא לאויר העולם? אמר [יכול לומר, להשיב] לך רב יהודה על שאלה זו כך: הני מילי [דברים אלה], שאין רשאים להקדיש את עובריה של המבכרת אלא בקדושה חמורה כקדושת עולה, אמורים דווקא בזמן שבית המקדש היה קיים, והיו הקדשים קרבים על המזבח. ואילו כי קאמינא אנא [כאשר אחרתי אנו] שמותר להטיל בו מום ולהפקיעו מן הקדושה – הרי זה דווקא בזמן הזה, דלא חזי [שאינו ראוי] להקרבה, ומילא עתיד הוא להיאכל כחולין לכשיפול בו מום. ומקשים על תירוץ זה: אי [אם] אמר רב יהודה את שיטתו זו רק בזמן הזה – מאי למימרא [מה, מקום יש לומר זאת]? והרי פשוט הדבר! ומשיבים: ראוי לומר זאת, שכן מהו דתימא [היה מקום שתאמר]: נגזר [ונגזר]. נאסור להטיל מום בבכור אף קודם שיצא לאויר העולם, משום החשש דלמא נפיק [שנא כבר יצא] לאויר העולם רוב ראשו של העובר, ובכך נחשב כבר לנולד, וכבר התקדש הבכור בכך, וקשדי ביה מומא [ויטייל בו מום], והרי זה כמטיל מום בקדשים, ואימא [ויאמר]: הכי נמי [כך], אף באופן זה, גם כן אסור הדבר. משום כך, השמיענו רב יהודה כי אפילו הכי [כך] – הא [היתר זה] להטיל מום בבכור לפני שיצא לאויר העולם כדי שיוכלו לשוחטו מיד כחולין עדיפא יתירא [עדיף יותר] מהחשש שמא יצא כבר רוב ראשו והרי זה כמטיל מום בקדשים, מדאתי ביה [משום שאפשר לחשוש שיבוא בו] הכהן אם נאסור עליו לעשות כן, לידי איסור גזיה ועבודה בו.

ב גמרא אמר רב יהודה: מותר להטיל מום בבכור קודם שיוצא לאויר העולם. תנן: אומר אדם – לא, ואת אמרת דמצית מפקעת ליה מקדושתה! אמר לך רב יהודה: הני מילי – בזמן שבית המקדש קיים, כי קאמינא אנא – בזה הזמן, דלא חזי להקרבה – אי בזמן הזה. מאי למימרא? – מהו דתימא נגזר דלמא נפיק רוב ראשו וקשדי ביה מומא. – ואימא הכי נמי! – אפילו הכי הא עדיפא יתירא מדאתי ביה לידי גזיה ועבודה.

ג "אם נקבה זכחי שלמים". נקבה מי קא קדשה בבכורה? סיפא אתיא לבהמה דהקדש.

ד "ילדה שני זכרים" כו'. אמרי: אי בהמה דהקדש, היאך דאקדיש עולה – ליהדר עולה, אינדך – נהוי בקדושתיה דאימיה! סיפא אתאן לבהמת חולין.

ה "ילדה טומטום ואנדרוגינוס" כו'. מקום יש לומר זאת? והרי פשוט הדבר! ומשיבים: ראוי לומר זאת, שכן מהו דתימא [היה מקום שתאמר]: נגזר [ונגזר]. נאסור להטיל מום בבכור אף קודם שיצא לאויר העולם, משום החשש דלמא נפיק [שנא כבר יצא] לאויר העולם רוב ראשו של העובר, ובכך נחשב כבר לנולד, וכבר התקדש הבכור בכך, וקשדי ביה מומא [ויטייל בו מום], והרי זה כמטיל מום בקדשים, ואימא [ויאמר]: הכי נמי [כך], אף באופן זה, גם כן אסור הדבר. משום כך, השמיענו רב יהודה כי אפילו הכי [כך] – הא [היתר זה] להטיל מום בבכור לפני שיצא לאויר העולם כדי שיוכלו לשוחטו מיד כחולין עדיפא יתירא [עדיף יותר] מהחשש שמא יצא כבר רוב ראשו והרי זה כמטיל מום בקדשים, מדאתי ביה [משום שאפשר לחשוש שיבוא בו] הכהן אם נאסור עליו לעשות כן, לידי איסור גזיה ועבודה בו.

ו עור שנינו במשנה מה הדין אם אמר הבעלים על עובר הבהמה המבכרת "אם נקבה תקדש לזכחי שלמים". ותוהים על כך: מדוע בבהמה המבכרת צריך להקדישה לשלמים, כדי לפטור בכך את הולד מקדושת הבכור, וכי נקבה מי קא קדשה [האם היא מתקדשת] בבכורה שיש צורך להפקיע קדושה זו? והלא אין בכור אלא זכר! ומשיבים: סיפא אתיא [בסוף חלק זה של המשנה בא. עבר] לענין אחר, שהוא עוסק בבהמה של הקדש, שרוצה להפקיע את הולד שבמעיה מקדושת אמו. וכגון שהאם קדושה בקדושת חטאת, ולכשיולד העובר יהא דינו למיתה כדין "ולד חטאת", ובדרך זו של הערמה הריהו מבקש להביאו לקדושה אחרת.

ז מאחר שהעמדנו את המשך דברי המשנה בבהמת הקדש, מבררים את המשך הדברים, שאם ילדה שני זכרים – אחד מהם יקרב כקרבן עולה לגדר הבעלים, והשני ימכר לחייבים בהבאת עולה, ודמיו חולין. וכן אם ילדה שתי נקיבות – אחת מהן תקרב לשלמים, והשניה תימכר לחייבי שלמים ודמיה חולין. ואמרי [אומרים] בשאלה: אי [אם] מדובר בבהמה מעוברת של הקדש, אם כן היאך דאקדיש [עובר זכר זה שהקדיש] אותו לעולה – אכן ליהדר [יחזור, יבוא לכלל] קדושת עולה, ואולם אינדך [הזכר האחר] שילדה – נהוי בקדושתיה דאימיה [שיהיה בקדושתה של אמו], ודמיו יהיו של הקודש!

ומשיבים: סיפא אתאן [סוף המשך זה של דברי המשנה בא] לענין בהמת חולין המבכרת. **ח** שנינו בסוף המשנה את שיטת רבן שמעון בן גמליאל שאם ילדה טומטום ואנדרוגינוס – אין קדושה חלה עליהם.

הקדשה של הבכור לשלמים יותר מהטלת מום בו. שכן כאשר מטילים בו מום – אין הוא מופקע בכך מהכהן, ואילו כאשר הוא מוקדש לשלמים – הריהו מופקע בכך מן הכהן. אולם יש לדחות זאת, שאם כן אין מקום לחלק בין עולה לשלמים, ומאחר והותר להקדיש את הבכור לעולה אף שמפקיעו בכך מן הכהן, והאי שהיה צריך להיות מותר גם להקדישו לשלמים, ומאחר שבכל זאת נאסר (משום שמסלקו בכך מקדושת בכור), אם כן כל שכן הוא שיהא אסור להטיל בו מום (הגרי"ז).

ואימא הכי נמי שאלו אחרונים: מה מקום לגזירה זו, והרי בזמן הזה, אפילו אם יצא רוב ראשו של העובר והתקדש בבכורה, מכל מקום האיסור להטיל בו מום אינו אלא מדרבנן (כמבואר בעבודה זרה יג, ב), והלא כלל הוא שאין גזורים על איסור מדרבנן (רש"י)! ויש שתירצו, שאין זה אלא לשיטת רש"י (שם, עבודה זרה) שהאיסור להטיל מום בבכור בזמן הזה הוא רק מדרבנן. ואולם לשיטת הרמב"ם, אף שהמטיל מום בקדשים בזמן הזה אינו לוקה על כך, מכל מקום הריהו אסור מן התורה (בכ"מ), ועל כן יש מקום לגזור בו.

אורה ההלכה **מותר להטיל מום בבכור** מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם, ומשנולד יכול לשוחטו בשל מום זה, כדין בכור בעל מום. והווי דווקא בזמן הזה שאין בית המקדש קיים, מפני שבכל אופן סופו להיאכל במומו. אבל בזמן שבית המקדש קיים והריהו עומד להקרבה – אסור. כרב יהודה, וכדסבר הגמרא בדבריו. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ב הי"ד).

גדרות
מותר להטיל מום בבכור בכת"י: מותר לו לאדם להטיל מום בבכור.
אומר אדם בכת"י: ועוד חסרות מילים אלו.
ואת אמרת דמצית מפקעת בכת"י: ועוד: **ואמרת מצית מפקעת** ויש בכת"י: **ואמרת מפקעת** ליה.
הני מילי בזמן שבית בכת"י: **מקדש קיים** בכת"י: **אלו חסרות מילים אלו.**
רוב ראשו בכת"י: **ראשו** ורובו.
הא עדיפא יתירא בכת"י: **הא עדיפא יתר** ויש בכת"י: **הא עדיפא יתר** ובש"י: **וברש"י** ורבינו גרשום: **לישנא אחרינא** הא קא משמע לן חסירא עדיפא.
מדאתי ביה לידי גזיה ובכ"י: **בש"י**: **דלא ניתי לידי גזיה ועבודה.**
סיפא אתיא לבהמה דהקדש יש בכת"י: **סיפא אתאן** בבהמה דהקדש.
היאך דאקדיש עולה ליהדר עולה בכת"י: **הך דאקדיש עולה** ובש"י: **היאך דאקדיש עולה** להוי עולה.
אינדך נהוי בכת"י: **ועוד: ואינדך** להוי.
בקדושתיה דאימיה יש בכת"י: **בקדושתה דאימיה.**

